

Doktor habilitowany nauk społecznych,
socjolog, pracownik naukowo-dydaktyczny
w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
e-mail: adam.bartoszek@us.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Małgorzaty Zatorskiej-Zoła pt. „Świat społeczny Anonimowych Alkoholików”

napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Andrzeja Lipczyńskiego, profesora Uniwersytetu Rzeszowskiego, z udziałem promotora pomocniczego dra Marka Motyki.

1. OPINIA OGÓLNA

Przedłożona mi do recenzji dysertacja doktorska przygotowana przez Panią magister Małgorzatę Zatorską-Zołą jest opracowaniem, które wstępnie należy ocenić pozytywnie ze względu na wartościową ideę badawczą i zgromadzony bogaty materiał empiryczny. Zawartość tej pracy stanowi dowód biegłej orientacji Autorki w problematyce społecznych uwarunkowań uzależnienia od alkoholu i zasad funkcjonowania wspólnot terapeutycznych Anonimowych Alkoholików. Podjęty temat jest istotny i często badany, ale w tej Dysertacji znajdujemy interesującą próbę powiązania praktyk funkcjonowania Wspólnoty AA z interakcjonistyczną teorią „świata społecznego”. W związku z powyższym podjęcie przez Doktorantkę tego badania uważam za nie tylko ważne społecznie ale i naukowo cenne, oraz interesująco uzasadnione. Jest to studium potencjalnie przyczyniające się do rozwoju socjologicznej analizy praktyk terapii uzależnień, badające je za pomocą kategorii interakcjonistycznej strukturyzacji procesu społecznego. Jak merytorycznie wypada ta próba okaże się w dalszej części mojego recenzenckiego komentarza.

2. STRUKTURA ROZPRAWY

Recenzowana rozprawa liczy 233 strony oraz 10 stron Aneksu z załącznikami. Opracowanie zbudowane jest klasycznie dla struktury prac doktorskich. Obejmuje wstęp, pięć rozdziałów, oraz podsumowanie z wnioskami z badań i bibliografii, a także aneks zawierający autorskie

narzędzia badawcze (scenariusz wywiadu pogłębionego oraz kwestionariusz ankiety). Dwa pierwsze rozdziały, wyróżniono jako część teoretyczną. Służą one do przeglądu literatury i dyskusji cech wspólnoty AA jako swoistego świata społecznego (61 stron). Rozdział trzeci to część metodologiczna rozprawy, w której sformułowano założenia i cele badań, wraz z opisem ich organizacji (22 strony). Zaś rozdziały czwarty i piąty stanowią część empiryczną rozprawy, przy czym czwarty rozdział (na 72 stronach) prezentuje ustalenia badań jakościowych a piąty (57 s.) omawia wyniki badań ilościowych, zrealizowanych techniką ankietowania celowej próby 586 respondentów. Podsumowanie obejmuje 10 stron tej dysertacji. W Aneksie zamieszczono wzory autorskich narzędzi badawczych. Struktura pracy jest zatem odpowiednia dla tego typu opracowania. Recenzowana rozprawa doktorska formalnie ma charakter teoretyczno-empiryczny, z dość dobrze zachowanymi proporcjami pomiędzy tymi częściami analizy. Doktorantka kwestiom metodologicznym swoich badań poświęciła uwagę wystarczającą dla zdefiniowania celów badawczych tej rozprawy. Proponowane w niej kryteria operacjonalizacji ram świata społecznego AA, za pośrednictwem wymiarów aktywności indywidualnych uczestników praktyk terapeutycznych, skupiają się głównie na szczegółowych problemach badawczych o charakterze opisowo-analitycznym. Wstępnie zauważam, że w części teoretycznej brakuje szerszej dyskusji nad kategoryzacją wskaźników świata społecznego we wspólnocie AA, sugerowanych również tytułem części metodologicznej jako „Konstruowanie bezpiecznej i przyjaznej przestrzeni przez zdrowiejących alkoholików” – s.74. W efekcie część empiryczna pracy, ze względu na postulowaną triangulację badań jakościowych i ilościowych, ma głównie charakter deskryptywny. Jak się zdaje w pierwszym oglądzie, zapewnia to jednak solidne wnioskowanie o uczestnictwie respondentów w praktykach świata społecznego Wspólnoty AA. W części oceny merytorycznej ustalimy jaki efekt poznawczy zapewniają zaproponowane przez Doktorantkę kategorie teoretyczne, w jakim stopniu porządkują wymiarów analizy i czy ich zastosowanie w operacjonalizacji procedur badawczych pozwala na wnioskowanie z wyników tej rozprawy o nowych poznawczo mechanizmach funkcjonowania Wspólnot AA.

3. OCENA MERYTORYCZNA

3.1. Oryginalność problematyki podjętej w recenzowanej rozprawie

Problematyka badawcza dysertacji jest względnie nowatorska w naukach socjologicznych, bowiem przedmiot rozważań lokuje praktyki terapeutyczne AA w kontekście teoretycznie słabiej opracowanym. Typowe rozważania nad terapeutycznymi

celami ruchu Anonimowych Alkoholików mgr Małgorzata Zatorska-Zola przenosi w procesualne ujmowanie dynamiki wewnętrznej świata społecznego uczestników praktyk grup Aa, oraz przejmowania przez nich sformalizowanych reguł partycypacji w budowaniu więzi grupowych.

Świat społeczny ruchu Anonimowych Alkoholików zostaje poddany reinterpretacji z perspektywy zabiegów legitymizujących wartości Wspólnoty ale także profesjonalizacji ról społecznych uczestników, podejmujących wplew terapię a następnie partycypację w służbie na rzecz tej organizacji. Wartościowe, lecz zarazem dyskusyjne, jest operowanie przez autorkę Dysertacji pojęciem profesjonalizacji członków AA (s.10). Jednak proponowana rama teoretyczna okazuje się być podejściem cennym – przynosi możliwości rozpoznania dynamiki budowania więzi społecznej w środowisku terapeutycznym w procesach wyznaczania ramowych form i normatywnych granic uczestnictwa w życiu owej specyficznej grupy społecznej, jaką tworzą kręgi Anonimowych Alkoholików.

3.2. Ocena wprowadzenia analitycznego i analiz teoretycznych Dysertacji

Doktorantka umiejętnie wprowadza czytelnika pracy w zagadnienia społecznych problemów uzależnienia od alkoholu i w przejrzystej formie prezentuje m.in. genezę oddziaływań abstynenckich w historii Polskich i zagranicznych stowarzyszeń i ruchów trzeźwościowych (s. 18-25). W drugiej części pierwszego rozdziału dostatecznie obszernie i adekwatnie zaprezentowano zainicjowanie i rozwój samopomocowych grup trzeźwościowych w USA a następnie zawiązanie się ruchu wspólnot AA. Omówiono założenia programowe, zasady duchowe i tradycje związane z Wielką Księgą Anonimowych Alkoholików, wraz z oddziaływaniem Wspólnoty AA na polskie środowiska i praktyki terapeutyczne. Zaprezentowano je przejrzysto i szeroko za adekwatną literaturą przedmiotu. W tym sensie rozdział pierwszy dysertacji ma charakter solidnego studium o celach sprawozdawczych. Omówienie merytoryczne idei badań i debata źródłowa w części teoretycznej prowadzone są w rozdziale drugim zatytułowanym „*Wspólnota Anonimowych Alkoholików jako świat społeczny*”. Autorka trafnie decyduje się umiejscowić swoją analizę w perspektywie teorii interakcjonizmu symbolicznego i nawiązuje do tradycji myśli G. H. Meada i jego ucznia H. Blumera. Jednak jest to tylko odwołanie paradygmatyczne. Realnym teoretycznym kluczem do analizy praktyk członków ruchu AA ma tu być koncepcja wytwarzania światów

społecznych Tamotsu Shibutaniego oraz idei badawczych P. G. Cressey'a dyskutowanych w polskiej literaturze przez Annę Kacperczyk m.in. w pracy z 2016 roku *Społeczne światy. Teoria - empiria – metody badań*. Operacjonalizację badawczą teoretycznego konstrukt „świata społecznego” autorka dokonuje za stanowiskiem A. Kacperczyk - (referowanym na s. 47-49), powtarzając jej rozważania nad definicyjnym i analitycznym podejściem T. Shibutaniego i A. E. Clarke. Czy oznacza to prostą replikę stanowiska dostępnego w literaturze przedmiotu? Oceniam zawartość rozdziału drugiego pozytywnie, jako merytoryczną dyskusję wokół przyjętej perspektywy teoretycznej. Szczególnie ważne są tam wskazania na odrębność środowiskową uczestnictwa w konstruowanych regułach świata społecznego (s.43); ukryte kody znaczeniowe zachowań, powizań i wielowymiarowość relacji (s.44); tworzenie specyficznych kanałów i rytuałów komunikacji w sieci uczestnictwa społecznego oraz znaczenie budowania nowych grup odniesienia zmieniających perspektywę postrzegania otaczającego świata (s.44) przez nowego uczestnika wchodzącego w ów kulturowo odrębny świat społeczny. Autorka dyskutuje również dynamiczne i tożsamościowe podejście do światów społecznych Anselma L. Straussa oraz strukturalizujące ujęcie Adele E. Clarke wprowadzając koncepcję „areny” a ściślej światów społecznych jako „światów/aren” (s.46). W dalszej części następuje wartościowe ożywienie rozważań nad znaczeniem światopoglądowym uczestnictwa w „światach społecznych” (za K. Koneckim –s.47), nad teorią jaźni społecznej G. H. Meada w ujęciu H. Blumera, oraz wskazanie sub-procesów związanych z tworzeniem i utrzymywaniem granic świata społecznego ważnych dla analizy wspólnoty Anonimowych Alkoholików (s.50).

Autorka sięga również po opis wspólnoty AA za A. Woronowiczem (2009) i udanie analitycznie wiąże jej cechy z koncepcją „areny/światów społecznych”. Wybór tej idei uważam za trafny a zarazem merytorycznie oryginalny pomysł badawczy w recenzowanej dysertacji. Proponuje ona bowiem wyjście poza konstrukt „Wspólnoty” czy prostego ujmowania mitingów AA jako „grupy odniesienia”, w kierunku strukturalnego i interakcyjnego badania reguł, granic i obiektów organizujących praktyki działań i interakcji uczestników ruchu na arenie Wspólnoty AA (s.55 i n.).

Wartościowy wątek rozważań wprowadzających teoretyczne ramy opracowania stanowi analiza pączkowania i przecinania się różnych światów społecznych i praktyk legitymizowania określonego micro świata terapeutycznej wspólnoty w powiązaniu z zasadą 12 Tradycji Ruchu AA (s.66-68). Za cenny wkład magister Małgorzaty Zatorskiej-Zoła w rozważania części teoretycznej uważam analizę cech ruchu AA - grupy społecznej

funkcjonującej interakcyjnie, jako struktura nieformalna ale ukonstytuowana procedurami grupy formalnej z jej spisanyimi ideowymi funkcjami i strukturami oraz zasobami ściśle regulowanymi tradycjami psychoterapii uczestników grup AA (s.69-72).

Zatem pomimo swoistego zawężenia dyskusji teoretycznej do komentowania i reinterpretowania wybranych celowo stanowisk, autorka adekwatnie oraz twórczo pozycjonuje terminologię względem badanej zbiorowości.

3.3. Opinia o sformułowanych celach i problemach badawczych oraz założeniach metodologicznych i przebiegu badań terenowych

Deklarowanym ogólnym celem recenzowanej dysertacji są *„Zagadnienia warte poznania i wyróżnienia to sposoby i metody dochodzenia do trzeźwości, a także utrzymanie tego stanu przez wiele lat, nawet do końca życia.”* (s. 74). Rozwijając ten motyw badań Doktorantka postawiła sobie pięć szczegółowych celów poznawczych sformułowanych jako opisowe i pragmatyczne pytania badawcze o: - motywy transformacji postaw uzależnionych jako uczestników terapii AA; - przesłanki przynależności i uczestnictwa w świecie społecznym AA; - rola mitingów AA i częstotliwości udziału dla uczestników; - rozumienie przez badanych swojej identyfikacji z grupą AA; - znaczenie pomagania innym uzależnionym (s.74-75).

Następnie w podrozdziale 3.2. autorka pracy wskazuje na obszary badań i główne problemy badawcze oraz problemy szczegółowe, które stanowią specyfikację zagadnień do formułowania pytań kwestionariuszowych. Jednak ich operacjonalizacja zawiera zaledwie ramowe odwołanie się do teorii światów społecznych A. Kacperczyk – głównie w hasłowo wskazanym obszarze: Arena - Granica – Obiekt graniczny (s.76).

Na stronie 75 dysertacji następuje wskazanie sześciu założeń badawczych, które opisują - w zasadzie subiektywne - procesy warunkujące: przystąpienie do Wspólnoty AA; podleganie autorytetom świata społecznego AA; znaczenie anonimowości i naprawiania szkód oraz pełnienia służby i przekazywania innym wartości AA przez uczestników objętych planem badań diagnostycznych. W gruncie rzeczy nie znajdujemy wyjaśnienia powodów rezygnacji autorki dysertacji ze sformułowania hipotez wyjaśniających procesy uczestnictwa w grupach AA w kategoriach społecznych mechanizmów konstruowania jaźni uzależnionych osób; nie ma też hipotez o budowaniu czy konstruowaniu, w procesie terapii uczestnika spotkań AA, określonych

normatywnych dyspozycji do ustanawiania granic, a następnie przenoszenia działań z Areny mitingów AA na scenę zewnętrznego prywatnego i cywilnego życia Anonimowych Alkoholików. W części teoretycznej operowano analizą skupioną na procesach profesjonalizacji członków Wspólnoty AA i tu z satysfakcją dla czytelnika znajdujemy pytania analityczne opisujące podejmowanie przez uczestników grup między innymi : aktywności poza mitingami AA, współpracy z innymi osobami spoza AA, oraz wchodzenie w role i funkcje, podejmowane w służbach Wspólnoty AA (s. 78). Są to jednak kwestie opisowe a nie analityczno-weryfikacyjne, ponieważ brak jest hipotezy wskazującej na związek tych działań choćby z kolejnym badanym zagadnieniem, czyli z legitymizacją wspólnoty oraz stopniem identyfikacji uczestników z jej wartościami i praktykami społecznymi.

Powyższe uwagi dają podstawę do uznania, że Dysertacja mgr Małgorzaty Zatorskiej-Zoła ma swój zasadniczy cel pragmatyczny – charakter podejmowanej analizy jest czysto opisowy, jakkolwiek z zastosowaniem języka teoretycznego zaczerpniętego z koncepcji „świata społecznego”. Ale ograniczeniem w niej jest to, że nie poddano owych praktyk teoretycznej weryfikacji za pomocą mechanizmów jego konstruowania i podtrzymywania. Został tu po prostu zaaplikowany model dostępny w literaturze, przejęty za Anną Kacperczyk i jako język teoretyczny nałożony na praktyki terapeutyczne Wspólnot AA. Pytanie, czy efekty tego zabiegu autorki Dysertacji są poznawczo interesujące? Rozstrzygnąć je możemy dopiero po zapoznaniu się z wynikami analizy zebranego materiału empirycznego.

Aby zapewnić rzetelność swych badań Autorka zastosowała triangulację metod badawczych i danych gromadzonych jako wskaźniki działań społecznych, ujmowanych na gruncie wybranej celowo teorii opisu praktyk uczestników grup AA. Badania środowiska uczestników wspólnoty terapeutycznej AA przeprowadzono przy użyciu częściowo ustrukturyzowanego wywiadu pogłębionego, oraz jako rozszerzenie analizy techniką ilościową poprzez ankietę rozdawaną do wypełnienia uczestnikom grup AA i po części dystrybuowaną do anonimowych alkoholików z wykorzystaniem Internetu. Przeprowadzono je na celowej próbie, głównie regionalnej członków Wspólnoty, przy znaczącym organizacyjnym wsparciu kilku uczestników grup AA. Zrealizowano poprawnie 54 wywiady pogłębione (w tym z 11 kobietami) oraz pomocniczeankiety w ilości 293 kwestionariuszy pozyskanych bezpośrednio na mitingach AA oraz 275 ankiet uzyskanych on-line. Łącznie badania ilościowe przyniosły 568 ankiet – co ważne wszystkie pozyskano w niedługim okresie, bo w maju i czerwcu 2019 roku.

3.4. Ocena rezultatów badań i analiz materiału empirycznego

Zgromadzony w recenzowanej Dysertacji materiał empiryczny jest bogaty i dobrze udokumentowany. Nie mam większych zastrzeżeń ani do części jakościowej ani do treści pytań ankiety, chociaż forma wielu pytań ankiety z kafeterią wielokrotnego wyboru wskazuje na dominację jakościowego podejścia w całym badaniu. Jest to zresztą zamiar deklarowany przez badaczkę. Należy zastanowić z jakim skutkiem poznawczym realizuje ona swoje analityczne cele. W mojej ocenie opracowanie treści wywiadów zdominowane zostało przez podejście opisowe, skupione na projekcyjnym prezentowaniu opinii badanych uczestników mitingów AA. Uważam, że Doktorantka w części jakościowej nadmiernie eksponuje psychologiczne potrzeby i konsekwencje doświadczania wsparcia przez grupy AA. Skupia się na wypowiedziach respondentów potwierdzających efekty zrozumienia, bezpieczeństwa oraz motywacji do trzeźwienia, a także ich obaw przed oceną społeczną, pomieszaną ze świadectwami poczucia braku kontroli nad swoim pićciem, oraz doświadczania negatywnych konsekwencji ciągów alkoholowych, degradujących zdrowie i więzi rodzinne uzależnionych respondentów.

Czego brakuje w jej analizie zebranego materiału? Dla socjologicznego podejścia ważne jest analizowanie mechanizmów wytwarzania więzi społecznych w nowym środowisku. Oczekiwałbym pogłębionych rozważań nad efektami interakcyjnymi, stymulującymi podejmowanie normatywnych zobowiązań grupowych i przyswajanie kulturowych reguł wspólnoty Anonimowych Alkoholików. Oczywiście, że psychologiczne mechanizmy są tu pierwotnymi. Ale założona w pracy teoria świata społecznego i Areny jaką tworzy miting AA powinna znajdować swoją formę w poszukiwaniu kluczowych mechanizmów tworzenia więzi, oraz grupowych regulacji podejmowania ról trzeźwego alkoholika. Brakuje rozpoznania socjologicznych doświadczeń uczestnika grupowych praktyk, modelowanych wzorcami naśladowania „Uogólnionych Innych” przedstawianych im jako Wspólnota AA. Na korzyść doktorantki przemawia konsekwentne podążanie za obszarami analizy, jakie wyznaczyła ona w swoim planie badawczym w rozdziale metodologicznym.

Rozdział czwarty Dysertacji zawiera prezentację wypowiedzi respondentów z wywiadów uporządkowaną w układzie dziewięciu zagadnień: przystąpienia, motywacji uczestnictwa, identyfikacji ze Wspólnotą AA, respektowanie zasad, budowanie tożsamości, uczestnictwo, pozytywne wartości AA. Profesjonalizację formalnego udziału

w pracach i legitymizowanie wspólnoty. Podsumowanie tej jakościowej części badań zawiera kilka ważnych, chociaż intuicyjnie dość oczywistych, wskazań na socjologiczne mechanizmy. Doktorantka wykazuje rolę Wspólnoty AA jako najważniejszej grupy odniesienia dla uczestników (s.165); pozytywne i więziotwórcze znaczenie wdrażania programu Dwunastu Kroków a szczególnie zasady zadośćuczynienia za krzywdy (s.166); komentarz do postaw uczestników grup AA będących outsiderami – osobami na marginesie, które nie w pełni identyfikują się z dominującą jednością i spójnością motywów oferowanych przez tradycje wspólnoty AA (s.167). Jakkolwiek w tej ostatniej kwestii nie mamy próby wyjaśnienia przesłanek interakcyjnych takich postaw i pozostajemy znowu na poziomie odniesień psychologizujących. Analiza tworzenia tożsamości osoby trzeźwiejącej odwołuje się w tej dysertacji głównie do kwestii identyfikacyjnych, wyzwanych poprzez czynne uczestnictwo w życiu Wspólnoty AA, które prowadzi trzeźwiejące osoby do aktywizującego i świadomego oddziaływania na siebie i na zewnętrzne środowiska rodzinne oraz społeczne.

Analiza danych ilościowych, prowadzona w rozdziale piątym, oparta jest na próbie sondażowej 568 uczestników grup AA, która nie może być uznana za reprezentatywną ale zapewnia statystycznie i poznawczo poprawny efekt sondażowy. Komentarze badaczki do tabelarycznych podsumowań pytań kwestionariuszowych i zestawień danych na wykresach są poprawne. Jednakże dominują tam opisowe charakterystyki uzyskanych odpowiedzi, bez ich statystycznego testowania. W części empirycznej dominuje więc również opisowe (procentowo zestawiane) przedstawianie otrzymanych rezultatów. Nadaje to całej pracy walor emiryczno-dokumentacyjny a osłabia jej wymiar teoretyczno-diagnostyczny. Widać to wyraźnie w części analitycznej (Rozdz.5.5), gdzie mamy próbę analizy związków zależnościowych za pomocą korelacyjnych tabel dwudzielnych. Jednak zestawienia zmiennych poszukują ich związków jedynie na poziomie rozkładów procentowych, bez wsparcia testami statystycznymi. Częściowym usprawiedliwieniem tego podejścia jest rezygnacja w Dysertacji z hipotez wyjaśniających zależności teoretyczne. Mamy tu w efekcie co najmniej słabsze poznawczo założenia badawcze, mimo że są one ważne dla ukierunkowania prowadzonych analiz. Wnioski z tych korelacyjnych tablic są jednak ciekawe i stanowią wartościowe poznawczo osiągnięcie doktorantki. Ich wartość może być oceniana na polu praktycznym, pozwala lepiej zrozumieć i usystematyzować zaangażowanie uczestników grup AA w profesjonalizację praktyk oraz w sposoby aktywizowania ich motywacji do pełnienia ról wewnątrz Wspólnoty.

Podsumowanie wyników badań całej rozprawy - zawarte na stronach 217-226 – jest dość obszerne i dobrze systematyzuje całość zgromadzonego materiału. Jego lektura ukazuje zarazem słabość operacjonalizacji i metodologicznej konstrukcji ocenianej Dysertacji. Chodzi tutaj o czysto formalny, w gruncie rzeczy jedynie ramowy, charakter teoretycznej konstrukcji, jaką przyjęto dla uporządkowania wymiarów całej empirycznej analizy. Oryginalność koncepcji „świata społecznego”, z ideą praktyk wytwarzania więzi grupowych i profesjonalizacji ról na Arenie Wspólnoty AA, nie została badawczo rozwinięta przez Doktorantkę. Przyjęła ona język tej teorii (za propozycją A. Kacperczyk) dla spozycjonowania obszarów analizy empirycznej, skorzystała z nich w wyznaczeniu pól i problemów badań ale nie weryfikowała mechanizmów ich aktywizowania się w praktykach Wspólnoty AA. Zatem istotnymi wadami zrealizowanego projektu są:

- niedostatek dyskusji nad kategoriami teoretycznymi zawartymi w koncepcji „świata społecznego”, w tym także relacji świata społecznego Wspólnoty AA do pierwotnych światów społecznych w jej otoczeniu;
- brak hipotez diagnozujących mechanizmy ustanawiania i kreowania ról uczestnika świata społecznego, w procesie włączania się i weryfikacji swojej tożsamości przez anonimowych alkoholików wchodzących na Arenę grup AA.

4. Wykorzystana literatura

Doktorantka wykorzystała 124 źródła naukowe w bibliograficznych odsyłaczach, oraz źródła prawne i materiały Internetowej netografii. W cytowanej literaturze jest też 10 wartościowych pozycji obcojęzycznych. Obór tych źródeł jest adekwatny do stanu literatury przedmiotu, uwzględnia także najnowsze opracowania wydane w okresie ostatnich lat (wiele źródeł wydanych po 2010 roku). Zatem pod względem jakościowym i problemowym literatura wykorzystywana w tej Dysertacji jest merytorycznie bogata i dobrana prawidłowo. Zatem pod względem znaczeniowym i terminologicznym autorka prawidłowo dobrała i efektywnie wykorzystywała literaturę cytowaną w tej Dysertacji. Jest ona adekwatna merytorycznie i dostatecznie aktualna i wartościowa poznawczo dla celów badawczych ocenianej rozprawy.

5. Generalna cena rozprawy i wnioski

Pod względem konstrukcyjnym, od strony formalnej, oraz pod względem wartości merytorycznych i poznawczych, praca mgr Małgorzaty Zatorskiej-Zoły zasługuje na pozytywną ocenę. Podtrzymuję jednak szczegółowe zastrzeżenia w zakresie konstrukcji teoretycznego i analitycznego celu tejże Dysertacji. Autorka wycofała się bowiem z odważniejszego poznawczo podejścia, które wiązałoby się z podjęciem teoretycznej polemiki wokół mechanizmów ustanawiania granic i ram symbolicznych świata społecznego w praktykach ruchu AA. Zamarkowane jedynie zostały analizy przyczyn kontrowersji w podejmowaniu ról na Arenie, przez uczestników lokujących się jako outsiderzy grup terapeutycznych AA. W efekcie takiego podejścia Doktorantka nie znalazła klucza do sformułowania jakiejś ogólnej hipotezy badawczej, lub roboczych hipotez analizujących mechanizmy społecznej gry, czy interakcyjnych prawidłowości w podejmowaniu tożsamości AA i ról wewnątrz Wspólnoty. Można było również rozpoznawać interesujące interakcyjne rytuały na Arenach grup i Intergrup Wspólnoty AA. Być może te uwagi pomogą Doktorantce ukierunkować problemowo swoje przyszłe badania i dopracować rozwój jej warsztatu badawczego.

Przedstawiona mi do oceny Dysertacja doktorska ma jednak szereg zalet i to po stronie formalnej, jak i badawczej oraz opisowej. Przygotowano pracę napisaną bardzo dobrym językiem. Jest ona przejrzysto i skonstruowana a wyprowadzone założenia i zrealizowane badania terenowe są metodologicznie poprawne, dostarczają bogatego poznawczo i wartościowego opisu materiału. Uważam, że jest to bardzo solidne studium problemów i procesów społecznego funkcjonowania osób uzależnionych od alkoholu, które podejmują rolę trzeźwego alkoholika w trakcie interakcyjnie zrytualizowanych praktyk terapeutycznych Wspólnoty AA. Zatem nie tylko czytelny stylistycznie i naukowo język tej pracy, także dobrze uzasadniony wybór koncepcji teoretycznej (jako ramy socjologicznej analizy) i formalna strona rozprawy a także dokumentacyjno-opisowe walory jej części empirycznej, stanowią dowody na dojrzałość badawczą autorki ocenianej rozprawy. Sprawność narracyjna i czytelność wniosków oraz solidność empirycznego materiału je dokumentujących, z dobrym podsumowaniem całości pracy, są pozytywnymi osiągnięciami naukowego warsztatu doktorantki. Pod względem merytorycznym podkreślić trzeba zawartą w tej rozprawie bardzo solidną prezentację początków, historii i tradycji ruchu AA, oraz jego recepcję i rozwój w Polsce. Z uwagi na powyższe walory treść recenzowanej pracy doktorskiej powinna zainteresować wielu czytelników. Postuluję publikację jej w całości lub we fragmentach, jako że zawiera bardzo bogate opisy doświadczeń uczestników mitingów AA, oraz ich profesjonalizowanie do ról świadków i propagatorów wartości Wspólnoty

Anonimowych Alkoholików. Z treści ocenianej rozprawy wynika wiele cennych wniosków dla czytelnika zainteresowanego problematyką funkcjonowania świata społecznego i grup terapeutycznych AA.

Wniosek końcowy

Na podstawie oceny szczegółowej treści rozprawy i podsumowania wartości merytorycznych, oraz słabości konceptualnych czy niedostatków analiz w recenzowanej Dysertacji, uznaję ją za oryginalne i ważne osiągnięcie naukowo-badawcze.

Uważam, że rozprawa mgr Małgorzaty Zatorskiej-Zoły zasługuje na pozytywną opinię. Spełnia ona w stopniu zadowalającym ustawowe wymagania stawiane przed pracami awansowymi na stopień doktora nauk społecznych.

Wniosuję do Rady Naukowej i Komisji ds. Przewodu Doktorskiego, Kolegium Nauk Społecznych Instytutu Nauk Socjologicznych Uniwersytetu Rzeszowskiego o dopuszczenie pani magister Małgorzaty Zatorskiej-Zoła do dalszych etapów przewodu doktorskiego oraz do publicznej obrony jej Dysertacji.

Katowice, 07.09.2020 r.

Adam Bartoszek